

NADİR VƏ QİYMƏTLİ NƏŞRLƏRİN ELEKTRON KİTABXANASININ YARADILMASI TEXNOLOGİYASI

Elçin Gülalhyev

AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun doktorantı

elchin.gulaliyev@teacher.edu.az

Технология электронной библиотеки редких и ценных книг

Резюме: В Статье даётся информация о механизме электронная библиотека, редкие и ценные издания, важной составной частью национальной книжной культуры. Существует предоставлена информация о цифровизации научно-теоретическая и методология редких и ценных книг.

The technology of the electronic library of rare and valuable books

Abstract: The article is given information about mechanism of the electron library that rare and valuable publications which an important part of national book culture. There is given information about digitalization the scientific-theoretical and methodology of rare and valuable books.

Açar sözlər: nadir və qiymətli nəşrlər, elektron kitabxana, elektron informasiya, rəqəmsallaşdırma, elektron texnologiyalar, sənəd, fond, MARC formatı.

Keywords: rare and valuable editions, e-libraries, electronic information, digitalization, electronic technology, document, document, fund MARC format.

Ключевые слова: редкие и ценные издания, электронные библиотеки, электронные информационные, дигитализации, электронные технологии, документ, документ, фонд, формат MARC.

XXI əsrin informasiya texnologiyalarının xarakterik inkişaf istiqamətləri içərisində müxtəlif növlü, tipli və məzmunlu sənədləri mühafizə edən elektron informasiya daşıyıcılarının hazırlanması, sistemləşdirilməsi, mühafizəsi və şəbəkə rejimində uzaq məsafədən istifadəsi mühüm yer tutur. Bütün bu istiqamətlər kompleks şəkildə elektron kitabxanaların yaradılmasında və elektron kitabxana-informasiya təminatının təşkilində ifadə olunur. Ənənəvi kitabxanalar (yəni mövcud kitabxanalar) kitabxanalararası abonoment, ölkədaxili və beynəlxalq kitab mübadiləsi və bir neçə fərdi xidmət formaları baxımından həmişə açıq və şəbəkə sənəd-informasiya sistemi olmuşdur. Elektron kitabxanalar isə müxtəlif sosial qurumlar, o cümlədən, ənənəvi kitabxanalar tərəfindən yaradılan və şəbəkə xidməti imkanlarını xeyli dərəcədə genişləndirən superaçıq informasiya sistemləridir. Onlar tarixən mövcud olan şəbəkə kitabxana-informasiya xidmətinin yeni metod, vasitə və texnologiyalar baxımından məntiqi davamıdır. [4, s.98].

Müasir dünya elmi ədəbiyyatında “Elektron kitabxana” anlayışına sinonim kimi “virtual kitabxana”, “rəqəm kitabxanası”, “şəbəkə kitabxanası”, “divarsız kitabxana”, “hibrid kitabxana” anlayışları işlədilir. Məlum olduğu kimi, hibrid nəyinsə nəyə calaq edilməsidir. Bu anlayışı uyduranlar calaq kimi ənənəvi kitabxanaları götürürlər. Güya ənənəvi kitabxanalar bir şey, elektron kitabxana isə

başqa bər şeydir. Kitabxana işi baxımından ənənəvi kitabxana yalnız informasiya daşıyıcılarına və emal texnologiyalarına görə elektron kitabxanalardan fərqlənir və dünyada müstəqil, ayrıca elektron kitabxana yoxdur. O, ənənəvi kitabxananın bəzi vacib, həll edilməsi çətin olan mühafizə və xidmət funksiyalarını genişləndirən bir bölmədir, yəni kitabxana daxilində kitabxanadır. Onları qəti şəkildə ayıraraq, hibrid adlandırılanların heç bir elmi dəlilləri yoxdur. [6, s.88].

Müasir dövrdə “elektron kitabxana” anlayışının müxtəlif tərifləri bir-birindən əsaslı şəkildə fərqlənir. Məsələn, elektron informasiya sahəsində dünyada məşhur mütəxəssis, prof. V.Arms elektron kitabxanaya belə bir tərif vermişdir. “Elektron kitabxana rəqəm formasında mühafizə edilən, əlaqədar servisi olan, informasiyanın sistemləşdirilmiş və idarə edilən kolleksiyasıdır”. Müəllifin fikrinə görə, bu tərifdə “idarə edilən” sözü anlayışdır, belə ki, məlumatın süni peykdən axını hələ elektron kitabxanadan verilən informasiya deyil; həmin məlumatların müəyyən sistemdə təşkili və idarə edilməsi artıq elektron kitabxanadır; elektron kitabxana çoxlu istifadəçilərin müraciəti üçün müəyyən sistemə, idarəetmə strukturuna və informasiya kolleksiyasına malik olan kitabxanadır”. [3, s.38].

Digər bir Amerika mütəxəssisi Devid Rayt (D.Raitt) elektron kitabxanayı “rəqəm kitabxanası” adlandırır və ona belə bir tərif verir: “Rəqəm kitabxanaları geniş istifadəçi qruplarının asan və əlverişli istifadəsini təmin etmək məqsədilə sənədlərin seçilməsini, emalını, onlara intellektual müraciəti, sənədlərin tamlığı və mühafizəsini təmin edən qurumlar və onların peşəkar mütəxəssisləri tərəfindən yaradılan fondlardır”. [5, s.19].

Göründüyü kimi, konseptual baxımdan hər iki tərif arasında prinsiplial fərqlər azdır. Eyni zamanda hər iki tərifdə ənənəvi kitabxanalar üçün xarakterik olan funksiyalar (sənədlərin emalı, sistemləşdirilməsi, mühafizəsi, axtarışı vəs.) öz əksini tapmışdır. Burada yalnız metod, üsul və texnologiyalar fərqləndirilə bilər. Sosial və informasiya funksiyaları hər iki tip kitabxana üçün eynidir.

“Elektron kitabxana” anlayışında “kitabxana” sözü ənənəvi baxımdan şərti mənə daşıyır. Belə ki, elektron kitabxanalar nəşriyyatlar, arxivlər, elmi-tədqiqat idarələri, iri biznes qurumları və əlbəttə, mövcud (ənənəvi) kitabxanalar tərəfindən yaradılır. Böyüklüyündən və kiçikliyindən asılı olmayaraq onların ümumi cəhətləri aşağıdakılardır:

-elektron kitabxanalar korporativ, milli, transmilli və global şəbəkələr üçün mövcud olan aparat və proqram vasitələrinə, mübadilə protokollarına malik olurlar;

-sənədlər stukturlaşmış formaya və axtarış prosedurlarına malik olur;

-əlaqədar təşkilatın serverində yerləşdirilir və şəbəkə ilə uzaq məsafədən istifadə olunur;

-Web texnologiyalar əsasında və onlayn rejimində fəailyyət göstərilir. [2, s.88].

Elektron kitabxanaların yaradılmasının bir neçə obyektiv səbəbi vardır:

-istifadəçi müəyyən kitabxanaya getmədən, istənilən coğrafi ərazidə yerləşməsindən asılı olmayaraq həmin kitabxananın elektron resurslarından birbaşa istifadə edə bilər;

-çap əsərlərini istənilən yerdə (evdə, çöldə, nəqliyyatda gedərkən və s.) oxumaq daha əlverişli və rahatdır. Lakin onların geniş coğrafi məkanda axtarışı və tapılması və əldə edilməsi xeyli vaxt tələb edir və oxumaq üçün almaq müəyyən kitabxanada qəbul edilmiş xidmət qaydaları ilə bağlıdır. Məsələn, kitabxanaya oxucu kimi üzv olmadan kitab verilmir, yaxud müəyyən müəssisə və ya idarənin kitabxanasından kənar şəxslərin abonement yolu ilə kitab alması çətindir; dövrü nəşrlər və təknüsxəli digər növ nəşrlər ümumiyyətlə, evdə istifadə üçün verilmir və s. Son illərdə elektron kitabları və digər növ elektron nəşrləri evdə oxumaq üçün kiçik, çəkiyə yüngül portativ (cib) aparatlar və onların xüsusi proqram vasitələri hazırlanmışdır. Bunlardan Peanut Reader, Soft Book Reader, Netlibrary və digər səyyar oxu vasitələrini göstərmək olar;

-ən qiymətli və nadir nüsxəli ədəbiyyatdan istifadə etmək üçün onları müəyyən ölkədə mühafizə edən kitabxanaya getmək, ya da mümkün hallarda onun foto və ya kserosurətini almaq lazım gəlir. Elektron kitabxana olduqda isə bütün bunlara ehtiyac qalmır. Çünki mövcud kitabxanaların elektron resursları (elektron kitabxanaları) ilk növbədə həmin ədəbiyyatı mühafizə edir;

-elektron kitabxanaların, necə deyirlər “qapısı” heç vaxt bağlı olmur. Bu yaxınlarda Britaniya Universitetində aparılmış tədqiqatlar göstərmişdir ki, həmin universitetin elektron kitabxanasına müraciət edənlərin 49-50%-i kitabxananın bağlı olduğu müddətdə, iş vaxtından sonra müraciət edən oxuculardır. Ənənəvi kitabxanalardan fərqli olaraq uzaqlaşdırılmış (elektron) kitab saxlayıcıda digər oxucuda istifadədə olduğu üçün “əldədir”, yaxud fiziki cəhətdən köhnəldiyi üçün “istifadə üçün yararsızdır” cavabı verilən, kataloqda, rəfdə öz həqiqi yerinə qoyulmadığı üçün tapılıb oxucuya verilə bilməyən, sadəcə olaraq, oğurlanan sənəd ola bilməz. Dünyanın hər hansı kitabxanasından müəyyən sənəd yerli kitabxanadakı kimi asanlıqla tapılıb istifadə edilə bilər. Şübhəsiz, deyilən üstünlüklər o demək deyil ki, elektron kitabxana ənənəvi kitabxanadan daha etibarlıdır. Elektron kitabxanada kompüter sisteminin işi dayana bilər, şəbəkədə rabitə xətti ləng və etibarsız işləyə bilər, virus təsiri ola bilər və s. Lakin ənənəvi kitabxanalarla müqayisədə elektron kitabxana yerləşdiyi coğrafi məkandan asılı olmayaraq istənilən istifadəçi üçün bütün sutka ərzində operativ və açıqdır. Çünki elektron sənədlərin mühafizə olunduğu serverlər (kompüter) fasiləsiz işləyir. Bu proses global şəbəkənin bütün provayderləri və qovşaqları üçün də xarakterik haldır;

-çap əsərlərinin və ümumiyyətlə, onların mühafizə edildiyi kitabxanaların nə özləri, nə də sosial-informasiya funksiyaları elektron kitabxanalardan asılı olmayaraq heç vaxt dəyişməyəcəkdir. İnformasiya daşıyıcıları kimi gil lövhələr, papiruslar, sonuncu perqamentlə, perqament kağızla, kağız isə qismən mikroformalarla əvəz edilmişdir.

-nəhayət, elektron kitabxanaların yaradılmasının obyektiv səbəblərindən biri də ənənəvi kitabxanaların saxlanması qənaət edilməsidir. Bu vaxta kimi elektron

kitabxanaların saxlanması xərcləri barədə real məlumatlar yoxdur, lakin bəzi faktlar özlüyündə aydındır. Ənənəvi kitabxanaların saxlanması xərcləri müntəzəm olaraq artan xəttlə gedir. [7, s.18].

Nadir və qiymətli nəşrlərin elektron kitabxanasının yaradılması elektron kitabxanaların yaradılmasının ümumi elmi-nəzəri, metodoloji və praktiki müddəalarına bilavasitə əsaslanmalıdır. Azərbaycan Respublikasının kitabxanalarında müəyyənləşdirilərək mühafizə olunan nadir və qiymətli nəşrlərin elektron kitabxanasının yaradılması mexanizminin işlənməsi istiqamətində aşağıdakı mühüm müddəaların ümumiləşdirilməsini vermək fikrindəyik:

-Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi şəraitində bütün növdən və tipdən olan kitabxanaların sənəd-informasiya sistemində nadir və qiymətli hesab olunan nəşrlərin əlaqələndirilmiş virtual kitabxanasının yaradılması layihəsinin işlənilib hazırlanması;

-Nadir və qiymətli nəşrlərin əlaqədar hüquqi-normativ sənədlər əsasında müəyyənləşdirilən meyarlara uyğun olaraq ölkənin milli-mədəni irsi kimi elektron milli-mədəni irs layihəsinin işlənilib hazırlanması;

-Azərbaycan kitabxanalarının elektron resurslar sistemində nadir və qiymətli nəşrləri əks etdirən elektron informasiya vasitələrinə geniş yer verilməsi;

-Oxuculara nadir və qiymətli nəşrlərə dair elektron informasiya resursları haqqında elektron məlumat axtarış sistemlərində axtarış aparmaq imkanlarının genişləndirilməsi;

-Respublikanın, xüsusilə, iri universal, sahəvi, universal-sahəvi və elmi kitabxanalarında əlaqədar nadir və qiymətli nəşrlərin elektron kitabxanasının təşkili mexanizminin işlənməsi, bu aspektdə müvafiq dövlət və qeyri-dövlət strukturları ilə əməkdaşlığın gücləndirilməsi;

-Ölkə kitabxanalarının nadir və qiymətli sənədlər fondları arasında əlaqələndirilmiş onlayn elektron informasiya şəbəkəsinin təşkilinin həyata keçirilməsi;

-Müəyyən kitabxananın nadir və qiymətli nəşrlərinin virtual rejimdə istifadəsinin təşkili istiqamətində konkret addımların həyata keçirilməsi;

-Qabaqcıl dünya təcrübəsindən istifadə etməklə, respublikanın kitabxanalarında mövcud olan nadir və qiymətli nəşrlərin müvafiq qaydalar əsasında onlayn elektron istifadəsinin təşkili istiqamətində elmi-nəzəri, hüquqi-normativ, metodoloji və təşkilati proseslərin müəyyənləşdirilməsi və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, nadir və qiymətli nəşrlərin elektron kitabxanasının yaradılması texnologiyası, bəzi spesifik xüsusiyyətlərdən irəli gələn istisnalarla, ümumilikdə müxtəlif növ və tipdən olan sənədlərin elektron kitabxanasının yaradılması texnologiyasına əsaslanır. Ona görə də burada nadir və qiymətli sənədlərin elektron kitabxanasının yaradılması texnologiyası müxtəlif növ və tipdən olan sənədlərin elektron kitabxanasının yaradılmasının ümumi elmi-nəzəri, hüquqi-normativ, metodoloji-praktiki-təşkilati texnologiyası fonunda (spesifik xüsusiyyətlər və bir çox hüquqi-normativ müddəalar gözlənilməklə) şərh edilir və buzaman beynəlxalq təcrübəyə istinad və müvafiq yerli şəraitdən irəli gələn real situasiyanın təhlili əsas götürülür. [11, s.139].

Burada haşiyə çıxaraq qeyd etmək vacibdir ki, informasiya daşıyıcılarının, proseslərinin, metod və texnologiyalarının sürətli inkişafı fonunda kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaşünaslıq infrastruktur xarakterli elmlər sistemində daha aparıcı mövqe qazanır və sürətlə differensasiya olunur. “Kitabxanaçılıq informatikası”, “Kitabxana menecmenti”, “Kitabxana marketinqi”, “Elektron kitabxanaşünaslıq”, “Elektron bibliografiya” kimi onlarla nisbi müstəqil elm sahələri deyilən fikrə misal ola bilər. [14, s.48].

Bütün bunlar göstərir ki, indi bizlər-kitabxanaçılar, biblioqraflar, bu sahələrin elmi əsasları ilə məşğul olan mütəxəssislər sadə deyil, çox mürəkkəb, çətin və eyni zamanda şərəfli və qüdrətli peşə adamlayıırıq. Lazımi resurs olmadan heç bir istehsal və tədavül prosesi mümkün deyil. Zəngin informasiya resursları ancaq kitabxanalardır. Deməli, informasiya bazarının əksər komponentlərinə sahiblik hüququ da kitabxanalardadır. Kitabxanalar yeni, yüksək texnologiyalarla metod və vasitələrlə daha yaxşı silahlanmalıdır. Bu istiqamətdə elektron kitabxanaların rolu və əhəmiyyəti böyükdür.

Elektron kitabxanalar haqqında elmi fikirlər son illərdə yaranmamışdır. Hələ XX əsrin 50-ci illərində V.Buş “Biz necə düşünürük” məqaləsində, dünyada ilk dəfə açıq şəbəkə konsepsiyasının müəllifi olan Y.Liklayder “Gələcəkdə kitabxanalar” kitabında elektron kitabxanalarının ümumi konturlarını müəyyən etmişdir. 80-ci illərin əvvəllərindən informasiya texnologiyalarının keyfiyyətə yeni mərhələyə keçməsi (CD-ROM, fərdi kompüterlər, internet və s.) ilə əlaqədar olaraq elektron kitabxanaların yaradılması problemləri yenidən aktualıq kəsb etmişdir. Həmin illərdən başlayaraq elektron kitabxanaların yaradılması və məcburi olaraq reallaşdırılması üçün milli və transmilli proqram layihələr işlənmiş, təqribən 90-cı illərin əvvəllərindən həmin kitabxanalar fəaliyyət göstərməyə başlamışdır. Ona görə də bəhs etdiyimiz müvafiq aspektdə beynəlxalq təcrübənin araşdırılması və ümumiləşdirilməsi baxımından onlardan bəziləri haqqında bəhs etmək, fikrimizcə, məqsədəuyğun olardı. [16, s.47].

Yaxın qonşumuz Rusiyada da elektron kitabxanaların yaradılması istiqamətində bir neçə milli və regional layihə və proqram işlənmiş və onların bəziləri təcrübədə reallaşdırılmışdır. Bunlardan “Rusiya Dövlət Məqsədli Elmi-Texniki Proqramı” (“Информатизаций России”), elm və təhsil sahəsində “Ali məktəblər və elmlər üçün milli kompüter telekommunikasiya şəbəkəsinin yaradılması” (“Создание национальной сети компьютерных телекоммуникаций для науки и высшей школы”), “Rusiya elektron kitabxanaları” (Межведомственная программа “электронные библиотеки России”), Rusiya Mədəniyyət Nazirliyinin “Rusiya mədəniyyəti (2001-2050)” “Культура России (2001-2005)” federal proqramının “Elektron kitabxanalar” alt proqramını misal göstərmək olar. [16, s.111].

Elektron kitabxanaların yaradılmasına dair transmilli proqram və layihələr də işlənmişdir. Bunlardan Avropa Komissiyasına üzv olan böyük yeddiyənin o cümlədən, Rusiyanın da iştirak etdiyi “Библиотека универсалис”, Avropa İttifaqının “Kitabxanalar üçün telematika”, “CANDEL” (“Avropa elektron kitabxanalarının nəzarətli müraciət şəbəkəsi”), “DECOMATE” (“Avropada

əsərlərin elektron formada çatdırılması”), “DIEPER” (“Avropa elektron Dövrü Nəşrləri”), “Miracle” (“Korlar üçün musiqi kataloqu”) və bir neçə digərlərinin göstərmək olar. Sonuncu deyilən layihə Avropada korlar üçün multimedia elektron kitabxana mərkəzinin yaradılmasını və Brayl şriftini rəqəm formasında musiqi əsərlərinin onlayn rejimində istifadəsini nəzərdə tutur. Bu layihənin koordinasiya mərkəzi korlar üçün Hollandiya Milli Kitabxanasıdır. Layihədə Böyük Britaniya, İtaliya, İsveçrə və İspaniya iştirak edir. 2003-cü ildən bu layihə reallaşdırılmışdır.

Göründüyü kimi, elektron kitabxanaların yaradılması sahəsində beynəlxalq təcrübə öz qloballığı, fundamentallığı və dərin elmi-nəzəri, metodoloji və praktiki müddəaları ilə xarakterizə olunur. Qeyd edək ki, müvafiq aspektdə yuxarıda göstərilən qabaqcıl beynəlxalq təcrübədə dünya sənəd massivinin ən əhəmiyyətli sahələrindən olan nadir və qiymətli nəşrlərin də xüsusi elektron kitabxanasının yaradılması mexanizminin işlənilməsi və hazırlanması prioritet məsələlərdən hesab olunmuşdur.

Elektron kitabxanaların yaradılması, o cümlədən nadir və qiymətli nəşrlərin elektron kitabxanasının yaradılması mürəkkəb elmi və texniki problemdir. O, böyük maliyyə vəsaiti və yüksək ixtisaslı kadrların olmasını tələb edir. Ənənəvi kitabxanalar kimi və onların bir altsistemi funksiyasında o da müntəzəm inkişaf edir. Onun yaradılmasının və istifadəsinin xeyli təşkilati, texniki, texnoloji və normativ-hüquqi problemləri vardır. Burada xüsusilə, elektron kitabxana resurslarının komplektləşdirilməsi texnologiyası öz qloballığı və metodoloji və praktiki müddəaları ilə ciddi aktuallıq kəsb edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bütün mövcud olan elektron informasiya resursları 3 tərkib hissədən ibarətdir.

1. Pulsuz, yəni hamı üçün açıq olan şəbəkə (internet) resursları. Bu resursları istifadə etmək, yəni öz məxsusi serverinə (elektron saxlayıcısına) keçirmək üçün resurs sahiblərindən icazə almaq lazımdır. Çox zaman yalnız bir dəfəlik istifadə üçün razılıq almaq da lazım gəlir. Ancaq kitabxana hər hansı bir veb-sənədi, yaxud bibliografik məlumat bazasını öz elektron fonduna keçirmək və mühafizə etmək istəyirsə, sənəd sahibindən təqribi razılıq almalıdır, yəni onun saytında sadəcə olaraq qeydiyyatdan keçməlidir. Burada heç bir pul tələb olunmur.

2. Portativ informasiya daşıyıcılarından olan kitab, jurnal və digər növ sənədləri komplektləşdirmək kağız sənədlərdə olduğu kimidir. Onları əlaqədar kitab mağazalarından və abunə agentliklərindən pul ödəmə yolu ilə alıb elektron kitabxanaya daxil etmək olar. Nəşriyyatlarda da birbaşa belə sənədləri satırlar. Baxmayaraq ki, bu komplektləşdirmə üsulu xarici ölkə kitabxanalarında hələ XX əsrin 80-ci illərindən tətbiq edilir, respublikamızda bu işlər nisbətən zəifdir. Çünki nəşriyyatlarımızda belə məhsullar hazırlanmır. Xarici ədəbiyyatı deyilən formada almaq isə baha başa gəlir. Əlaqədar kitabxanada versiyası əsasında belə elektron kitabları hazırlamaq çoxlu texniki avadanlıq tələb edir, mürəkkəb prosesdir və hazır şəkildə almağa nisbətən daha bahadır.

3. Pullu şəbəkə resursları ilə elektron informasiyaların komplektləşdirilməsi ən vacib əhəmiyyət daşıyır. Çünki ən aktual keyfiyyətli sənədlər, o cümlədən nadir və qiymətli sənədlər məhz bu tip resurslarda mühafizə olunur. Onların çox

hissəsinin, ümumiyyətlə, çap versiyası olmur. Burada lisenziyalaşdırma üsulu istifadə edilir. Lisenziya müqaviləsi informasiya təchizatçısı ilə onun tələbatçısının əlaqələndirilməsidir. Lisenziyanın hüquqi əsası müəlliflik hüququ haqqında qanundur. Azərbaycan Respublikasında da bu istiqamətdə “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” qanun qəbul edilmişdir. Lakin burada intellektual elektron mülkiyyətin, daha dəqiq desək elektron informasiyaların lisenziyalaşdırılması məsələləri dolğun şəkildə öz əksini tapmamışdır. Elektron informasiyanın lisenziyasının əsas xüsusiyyətləri odur ki, o sahiblik hüququ deyil, yalnız istifadəsi hüququ verir. Lisenziya ilə elektron informasiyanın istifadəsinə müxtəlif şərtlər və məhdudiyyətlər qoyulur (məsələn: istifadə yeri, istifadəçi yerinin miqdarı, istifadənin yoxlanması, arxivləşdirmə (ehtiyat surətinin yaradılması), arxiv materiallarına müraciət və s.).

Elektron kitabların (həmçinin, nadir və qiymətli elektron kitabların) kitabxana fondlarına alınması həm qiymət, həm də komplektləşdirmə mexanizmi baxımından xüsusi problem yaratmır. Çünki onların komplektləşdirilməsi çap kitablarının komplektləşdirilməsi prosedurasına yaxındır. Lakin elektron kitabların qiymətləri nisbətən bahadır. Elektron kitabların formaları və alınması haqda yuxarıda qısaca deyildi.

Beləliklə, Azərbaycan kitabxanalarının fondlarında mövcud olan nadir və qiymətli nəşrlərin elektron kitabxanasının yaradılması texnologiyasının ümumiləşdirilməsi fonunda belə bir elmi-metodoloji qənaətə gəlirik ki, müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə sənəd-informasiya vasitələrinin bütün növlərinin, eləcə də bu sənədlər sırasında öz müstəsna mahiyyətinə, ümummilli xarakterinə, elmi-mədəni və ideoloji xüsusiyyətlərinə görə xüsusi yer tutan nadir və qiymətli sənədlərin elektronlaşdırılması, virtual elektron kitabxanasının yaradılması, onlayn rejimdə istifadəsi, rəqəmsal texnologiyalar əsasında cəmiyyətin üzünə açılması olduqca aktual bir mahiyyət kəsb etmişdir.

Milli-mənəvi irsin müstəsna daşıyıcıları, xalqımızın tarixi-mədəni, ideoloji-siyasi həyatının müstəsna xarakterli informasiya daşıyıcıları olan nadir və qiymətli sənədlərin elektronlaşdırılması mexanizmi qabaqcıl dünya təcrübəsinə əsaslanılaraq, milli xüsusiyyətlər və həmin sənədlərin spesifik hüquqi-normativ müddəaları nəzərə alınmaqla, informasiya texnika və texnologiyaları vasitəsilə formalaşdırılır və reallaşdırılır.

Azərbaycan xalqının tarixi-mədəni irsini əks etdirən sənəd-informasiya resurslarını, eləcə də nadir və qiymətli nəşrləri toplayıb saxlayan, mühafizə edən, cəmiyyət üzvlərinin üzünə açan ölkə kitabxanalarımız müasir informasiya cəmiyyətinin qarşıda qoyduğu tələblərə müvafiq nadir və qiymətli nəşrlərin rəqəmsallaşdırılması məqsədilə diqqətəlayiq addımlar ata bilmişlər. Lakin bu, hələ prosesin tam şəkildə həyata keçirilməsi demək deyildir. Bu aspektdə xüsusilə vurğulanmalıdır ki, Azərbaycan dövləti, məhz nadir və qiymətli nəşrlərin müəyyənləşdirilərək mühafizəsi, sosial istifadəyə verilməsi və elektron texnologiyalarda əks etdirilməsinin optimal hüquqi mexanizmini formalaşdırmış, burada ölkə kitabxanaları, müvafiq strukturlar qarşısında qeyd edilən aspektdə bir çox əhəmiyyətli müddələrlə yanaşı, həm də rəqəmsal texnologiyalar vasitəsilə,

milli-mədəni irs daşıyıcılarının-nadir və qiymətli nəşrlərin elektronlaşdırılmasının, rəqəmsal istifadəsinin, virtual-onlayn rejimdə fəaliyyət göstərməsinin əsaslarını ehtiva edən mühüm müddəalar da geniş yer almışdır.

Ölkə kitabxanaları məhz bu fundamental müddələrin verdiyi əlverişli hüquqi-normativ vəziyyətdən maksimum istifadə etməli, öz fondlarında mövcud olan müəyyənləşdirilmiş nadir və qiymətli nəşrlərin virtual kitabxanasının yaradılmasını kompleks halda həyata keçirməli, beləliklə, milli-mədəni irsimizin qorunması, yaddaşlarda əs etdirilməsi, cəmiyyətin sosial istifadəsinə yönəltməli və bunula da informasiyalaşdırılmış cəmiyyət şəraitində bu prosesdə bir çox zaman, məkan və s. maneələri aradan qaldıraraq böyük ümummilli funksiya həyata keçirməlidirlər.

Ədəbiyyat

1. Abbasova, S.E. Elektron nəşr texnologiyaları // Rəhbər dünyası .- 2002.- 19 yanvar.
2. Abbasov, S.Ə. XXI əsr informasiya cəmiyyətində Azərbaycan kitabxanalarının fəaliyyəti // AMEA MEK-in Elmi əsərləri.-Bakı,2009.- №10.-s.92-97.
3. Cəfərov, C. Kitabxana-informasiya xidmətində elektron kataloq: Monoqrafiya.-B.: Proqres,2012.-224 s.
4. Xələfov, A.A.Kitabxana və cəmiyyət:Monoqrafiya.-B.: “Azərənəşr”, 2011.-348 s.
5. Xələfov, A.A. XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin əsas istiqamətləri: (müləhizələr, tərtiblər və proqnozlar).-B., 2006.-106 s.
6. İsmayılov, X.İ. Kitabxana-informasiya texnologiyaları: Dərs vəsaiti.-B.: Nurlan Nəşriyyatı Poliqrafiya Mərkəzi, 2009.- 312s.
7. İsmayılov, X.İ. Kitabxanaların idarə edilməsinin müasir problemləri: Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal.-2009.-№1.-s.27-39.
8. İsmayılov, X.İ. Kitabxana menecmentinin əsasları: Dərs vəsaiti .-B.: BDU nəşr-tı, 2005.-199s.
9. Kərimov, S.Q. İnformasiya sistemləri:Monoqrafiya - Bakı : Elm, 2008. - 676 s.
10. Mustafayeva, S.MARC formatının yaranması və tətbiqi//Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya; elmi-nəzəri və təcrübi jurnal.- B.: Bakı Universiteti.
11. Alguliyev, R.M., Afanasyev, A.P., Albertian, A.N., Belevtsev, A.A., Imelbayev, Sh.S., Rappoport, A.M. Methods of security control in information and telecommunication distributed systems// Dynamics of Non-homogeneous Systems. Proceedings of ISA RAS.M., 2001, vol.5.- pp.139-152.
12. Alguliev, R.M., Kazimov, T.H., Mahmudova, S.C. Mahmudova, R.S. Corporate information system “Educational Center”. //International Journal of Social, Human Science and Engineering.- 2007, vol.1, no.8, pp.-503-507. (USA).
13. Toffler, A. Future Shock. New York: Random House, 1975, 562 p.
14. Бейкуэл, К.Г. Управление библиотечными и информационными службами, ориентированными на пользователя / К.Г.Бейкуэл; Пер. с англ. Багровой; Рос. гос. б-ка. НИО Информкультура. Отдел организации и функционирования библиотечных систем.- М., 1997.-118 с.
15. Гиляревский, Р.С. Основы информатики [Текст]: курс лекций / Р.С. Гиляревский.- М.: Экзамен, 2003.- 319 с.
16. Шрайберг, Я.Л. Современные тенденции развития библиотечно-информационных технологий [Текст] /Я.Л. Шрайберг // науч. и тех. б-ки, 2002.-№1.- С.25-47.